

Fakultetsstyrelsen

Riskbedömning vid antagning till utbildning på forskarnivå vid HT-fakulteterna

I Lunds universitets antagningsordning för utbildning på forskarnivå (dnr STYR 2024/288), avsnitt 4, anges att en riskbedömning alltid ska göras vid antagning till utbildning på forskarnivå, oavsett finansiering. Riskbedömningen ska gälla följande:

- oberoende, integritet, etik, akademisk frihet
- produkter med dubbla användningsområden (programvara, teknik och tjänster som kan användas både för civila och militära ändamål)
- studentens (doktorandens) situation och möjligheter att fullfölja utbildningen såväl vetenskapligt som praktiskt.

Syftet med riskbedömningen

Syftet med att göra riskbedömningar vid antagning är att identifiera omständigheter som kan utgöra hot mot doktorandens möjlighet att forska fritt eller doktorandens möjlighet att genomföra utbildningen. Dessa omständigheter kan bland annat vara en finansiär som ställer orimliga krav eller en extern arbetsmiljö som inte ger rätt förutsättningar för forskarutbildning. Riskbedömningen ska bedöma omständigheterna för utbildningen, inte doktorandens egen förmåga. Riskbedömningen ska inte utgöra en del av bedömningen av de sökande eller urvalet mellan dem, utan göras innan bedömningen av de sökande påbörjas.

I de fall riskbedömningen visar att det finns risker ska dessa presenteras för fakulteternas forskarutbildningsnämnd, antingen vid anhållan om utlysning eller vid anhållan om antagning. Riskerna och eventuella åtgärder för att minimera riskerna ska vägas in vid beslut om utlysning eller antagning.

Det är institutionernas ansvar att genomföra riskbedömning vid behov. Forskarutbildningsnämndens ansvar är att bedöma de risker som har identifierats och avgöra om de utgör ett hinder mot antagning eller inte.

Förekomsten av risker vid antagning till utbildning på forskarnivå

Förekomsten av de risker som tas upp i universitetets antagningsordning varierar beroende på hur doktoranden finansieras. Vid HT-fakulteterna förekommer följande former för finansiering:

- doktorandanställning inom HT-fakulteterna, som finansieras av universitetet
- doktorandanställning inom HT-fakulteterna, som finansieras av externfinansierat forskningsprojekt eller externfinansierad forskarskola
- doktorandanställning vid annan fakultet eller annat lärosäte
- annan arbetsgivare, så kallad samarbetsdoktorand
- annan finansiering än anställning, t.ex. ålderspension.

Riskerna kan ha olika orsaker. En orsak är att en extern finansiär ställer krav som inte är förenliga med utbildning på forskarnivå. Hur stor denna risk är varierar med finansiären. Risken får anses vara försumbar när det rör sig om finansiärer såsom Vetenskapsrådet, European Research Council och Wallenbergfonderna, det vill säga finansiärer som har forskningsfinansiering som sin huvudsakliga verksamhet. Inom HT-fakulteterna dominerar den här typen av finansiärer, men det förekommer också extern finansiering där det finns en risk att finansiären ställer krav som hotar till exempel doktorandens akademiska frihet. Det kan inte heller uteslutas att den här typen av externa finansiärer arbetar med produkter med dubbel användning.

En annan orsak till risk är att doktoranden befinner sig på en arbetsplats där strukturer och rutiner kan utgöra hot mot akademisk frihet eller mot doktorandens möjligheter att fullfölja utbildningen. Fakulteterna arbetar aktivt för att se till att detta inte är ett problem för de doktorander som har sin arbetsplats vid en av HT-fakulteternas institutioner. Även för doktorander som har en doktorandanställning vid ett annat lärosäte är risken liten, men det kan ändå uppstå problem om det finns oklarheter vad gäller fördelning av ansvar och resurser. För doktorander som tillbringar sin arbetstid på en arbetsplats utanför akademien är risken uppenbar och därför måste en riskbedömning göras i sådana fall.

En ovanligare risk är den som uppstår när den enskilda doktoranden står i beroendeställning till en främmande makt, frivilligt eller ofrivilligt. Det är inte universitetets uppgift att bedöma en sökandes privata förhållanden för att utröna om hen står i beroendeförhållande till främmande makt. Däremot ska en riskbedömning göras när det finns anledning att tro att förhållandena för utbildningen är sådana att det kan orsaka eller bidra till ett beroende som hotar utbildningen. Ett sådant förhållande är att utbildningen finansieras av en annan stat, vilket skulle kunna förekomma när doktorander antas till gemensam utbildning med ett universitet i land utanför EU/EES. I dessa fall ska därför en riskbedömning göras redan innan avtal om gemensam utbildning skrivs.

I många fall måste riskbedömningen göras redan långt innan antagning, antingen i samband med beslut om att söka externa medel eller i samband med beslut om att utlysa doktorandplats.

Riskbedömning gällande oberoende, integritet, etik, akademisk frihet

Det finns främst två orsaker till hot mot doktorandernas oberoende, integritet, etik och akademiska frihet: en finansiär som ställer otillbörliga krav på doktoranden och en ogynnsam arbetsmiljö. Det innebär att riskerna är försumbara för doktorander som finansieras av universitetet eller av en erkänd finansiär som har som huvudsakligt syfte att finansiera forskning. Vad gäller andra externa finansiärer däremot, så har det förekommit att finansiären har haft synpunkter på frågeställningarna eller förbjudit publicering.

Även för så kallade samarbetsdoktorander kan det uppstå problem. Dessa doktorander är anställda av en extern arbetsgivare och de har sin arbetsplats hos denna arbetsgivare. Det innebär att det både förekommer en extern finansiär som skulle kunna ställa otillbörliga krav och en arbetsplats som kan vara ogynnsam för forskning. Därför är det viktigt att göra en riskbedömning av dessa frågor inför antagning av en samarbetsdoktorand och att dokumentera att så har gjorts.

Riskbedömning gällande produkter med dubbla användningsområden

Med produkter med dubbla användningsområden avses produkter som kan användas både för civila och militära ändamål och produkter som kan användas för att framställa massförstörelsevapen. Vilka produkter det rör sig om listas i bilaga 1 till EU:s förordning om produkter med dubbla användningsområden.

Användning av produkter med dubbla användningsområden är inte något stort problem inom HT-fakulteterna, men det kan inte uteslutas att det skulle kunna förekomma. Risker bedöms vara negligerbara i de fall doktoranden själv väljer sitt avhandlingsprojekt i samarbete med handledarna. Detta inkluderar doktorander med doktorandanställning som antingen finansieras internt, av en offentlig forskningsfinansiär eller stora privata forskningsfinansiärer som t.ex. Wallenberg-fonderna. Det gäller också för de doktorander som varken har en doktorandanställning eller är samarbetsdoktorander, till exempel doktorander som finansierar sin utbildning med ålderspension.

När det gäller extern finansiering av privata finansiärer som saknar vana att finansiera forskning kan det inte uteslutas att produkter med dubbla användningsområden kan förekomma. Detsamma gäller för samarbetsdoktorander, inte heller här kan det uteslutas att arbetsgivaren förväntar sig att doktoranden arbetar med produkter med dubbla användningsområden. Därför ska en riskbedömning göras både när doktorandplatser finansieras av externa finansiärer som inte har som huvudsakligt syfte att finansiera forskning och vid antagning av samarbetsdoktorander.

Riskbedömning gällande studentens (doktorandens) situation och möjligheter att fullfölja utbildningen såväl vetenskapligt som praktiskt

Med doktorandens situation avses doktorandens studie- och arbetsmiljö, doktorandens försörjning och andra praktiska förhållanden.

Doktorander med doktorandanställning har ekonomisk trygghet under utbildningstiden. Dessutom får dessa doktorander tillgång till övriga nödvändiga resurser, i enlighet med § 34 kap. 7 högskoleförordningen. Vad gäller de doktorander som är anställda vid en annan fakultet inom universitetet eller vid ett annat lärosäte kan det emellertid uppstå oklarheter vad gäller ansvar och resurser, som riskerar att försämra doktorandens situation. Denna risk minimeras lämpligen med en skriftlig överenskommelse med den fakultet eller det lärosäte där doktoranden är anställd.

Vad gäller samarbetsdoktorander och doktorander med annan finansiering än anställning har HT-fakulteterna inte samma kontroll över de praktiska förutsättningarna. Detta är en anledning till att fakulteterna är restriktiva vad gäller att anta doktorander som inte får en doktorandanställning. Det finns emellertid fall där det är till allas fördel att göra det, men då ska en bedömning göras av att doktoranden kommer att ha tillgång till alla nödvändiga resurser, såväl vetenskapliga som praktiska. För samarbetsdoktorander ska detta ingå i det avtal som skrivs mellan HT-fakulteterna och arbetsgivaren.

Riskbedömning i enskilt fall av utlysning eller antagning

Inom HT-fakulteterna ska riskbedömning göras vid utlysning av doktorandplats eller vid antagning till utbildning på forskarnivå i följande fall:

- Innan beslut om utlysning fattas för en doktorandplats som finansieras av en extern finansiär som inte har som sitt huvudsakliga syfte att finansiera forskning.
Riskbedömningen ska inkludera dels oberoende, integritet, etik och akademisk frihet, dels förekomsten av produkter med dubbla användningsområden.
- Innan avtal skrivs med arbetsgivare som önskar finansiera utbildning på forskarnivå för en av sina anställda, så kallad samarbetsdoktorand.
Riskbedömningen ska inkludera samtliga risker.
- Innan avtal skrivs med lärosäte i ett land utanför EU/EES om gemensam utbildning.
Riskbedömningen ska inkludera dels oberoende, integritet, etik och akademisk frihet, dels förekomsten av produkter med dubbla användningsområden.
- Innan beslut fattas om antagning av doktorand med annan finansiering än anställning.
Riskbedömningen ska inkludera risker rörande doktorandens situation och möjligheter att fullfölja utbildningen, såväl vetenskapligt som praktiskt.

Dessutom ska en skriftlig överenskommelse skrivas innan en doktorandplats utlyses, i de fall doktoranden kommer att vara anställd vid en annan fakultet eller ett annat lärosäte. Överenskommelsen ska reglera vem som har ansvar för olika

aspekter av doktorandens arbets- och studiesituation, samt vem som ska tillhandahålla de resurser som krävs för att doktoranden ska kunna fullfölja utbildningen.